کەژاڵ ئیبراهیم خدر:

هەمیشە بیر لە قەڵەمەکەم دەکەمەوە کە چی بنووسم تاوەکو ئەو گەڵا و درەخت و سەوزاییە تێر ئاو بکەم کە خەریکە بەرەو وشکبوون و کاڵبوونەوە دەچێت

سازدانی: چنوور نامیق حەسەن

زۆر قسە هەیە دەربارەی ناخی ئافرەت دەگوترێت، چەندیان لە جێی خۆیدایە، چەندیان رەنگدانەوەی ئەو کارتێکەرە سلبیانەن. کە کاریان لە دەروونی بەرامبەریان کردووە و دواتریش وشەیەک یاخود ئاماژەیەکی گشتگیریی سەرتاپای لێوە چێ کردووە لەسەر ئافرەت، گەر نیچە ئافرەتێکی میهرەبان لە ژیانیدا بووایە. هەرگیز نەیدەوت کە چوونە لای ئافرەت قامچیتان بیر نەچێ. کە فروغ خۆی دەداتە دەم سەرکێشیی خەیاڵەوە، لەو مەملەکەتەدا هەست بە تەنهایی دەکات و دەڵێ باوەڕ بێنن بە سەرەتای وەرزێکی سارد، بۆیە دەبوو یا ئەو رۆحە سەرکێشە بمرێنێ یا پەروێز غەریب و قەلەندەر جێ بهێڵێ.. ماوەیەکە قەڵەمی ئافرەتی کوردیشە بوونی هەیە بەو مانایەی لە ناو ستاتیکا و میهری

دانەوە دەتوانین فەزایەکی نادیار پڕ لە ئەفسوون و جوانی و یوتۆپیا ببینین و بخوێنینەوە، کە ڕەنگدانەوەی ژیان و ئەو جوغزەیە کە ئافرەت خۆی ئەو کۆد و ئاماژانە دەکاتەوە. گەر لەتیف هەڵمەت وتەنی چوونە ناومانگ ئاسانتر بێ وەک چوونە ناو دڵی ژن، بەدیوەکەی تردا واتە شوێنێک هەیە درەوشاوە و تریفەی تێدایە، بەڵام گرینگە و ڕاستی و خۆشەویستی ڕاستەقینە دەتوانێ ئەو سنووقە پڕ لە نهێنی و جوانی و میهرەبانییە بکاتەوە. یەکێک لەو دنیا جەنجاڵ و پڕ سەراسیمە جوانانەی شیعر، قەڵەمێکی جوان و پڕ ڕەونەقی ئاماژە و نهێنی و گەمە بەردەوامەکانی ژیانە کەژاڵ خۆی بۆمان دەگێڕێتەوە لە ڕەونەقی وشە و تریفەی ماناکان و ئاماژەی پەنچەکان و هەندێک گەمەی سیحری شیعری. بۆیە هەندێ پرسیارمان ئاراستە کرد.

ئەوکاتەی شیعر دەنووسم خەمی هەموو نیشتمان و منداڵێکی چەوساوە وەک یەک دەبینم بۆیە دەتوانم لەو ڕێگەیەوە گوزارشت لە شیعر بکەم

*** چ شتێکی حازرت هەیە کە تۆ شیعری پێ دەنووسیت؟**

- شاعیر هەمیشە لە خەیاڵ و بیرکردنەوە و ئەندێشەی خۆیدا دەژی، ئەو بەتەنها خەمی خۆی نەکردۆتە پێوەرێک؟ ئەو هەموو خەم و ئازارەکانی نیشتمانی بەبێ جیاوازی ڕەگەز لەکۆڵ ناوە بۆیە شیعری کردۆتە پەناگەیەک کە ئارامی ببەخشێتە دڵ و دەروونی! هەر ئەو خەیاڵ و سۆزەشە کە وای کردووە زەمەن لە نێو لەپی قەڵەمەکەیدا ڕابگرێت. ئەوە تەنها شیعرە کە بەرگێکی سپی وەک ئاوریشم دەکاتە ملوانکەیەک تاکو بەگەردنیاندا هەڵی واسن. من ئەو کاتەی کە شیعر دەبێتە باخچەیەک لە گوڵ و بۆن بەعەقڵمەوە دەکات، هەمیشە بیر لە قەڵەمەکەم

ئەوانەی کە دەنووسن ئەو مافەیان پێ ڕەوا دەبینرێت کە هەناسەکانی خۆیان هەر چەندێک بێت پێشکەش بکەن

کاتێک شیعری شاعیرێک دەخوێنمەوە، ئەوەندە هەستم لای شعرەکەیە، ئەوەندە بەلای شاعیرەکەدا ناڕوات

دەکەمەوە کە چی بنووسم تاکو ئەو گەڵا و درەخت و سەوزاییە تێر ئاو بکەم کە خەریکە بەرەو وشکبوون و کاڵبوونەوە دەچێت. هەمیشە بیرم بۆ باوەشی خەم و ئازاری کەسە تەنها و گۆشەگیرەکان کردۆتەوە کە لەچاو دڵ و دەروونیاندا چەوسانەوە و ئازار دەبینرێت. بۆیە کاتێک شیعر دەبێتە میوانم دەبێت وەکو کۆرپەیەکی خۆم باوەشی بۆ بگرمەوە و خزمەتی بکەم.

من کاتێک لەگەڵ شیعر دەدوێم، دەبمە ئەوکەسە بیرفراوانە و دڵنەرمەی کە فکر و ڕۆشنبیری بۆتە شەوچەرەی. تاکو ئەو کەرەسەیە دەبێتە دەربڕینی شیعرێک. ئەوکاتەشی شیعر دەنووسم خەمی هەموو نیشتمان و منداڵێکی چەوساوە وەک یەک دەبینم بۆیە دەتوانم لەو ڕێگەیەوە گوزارشت لە شیعر بکەم.

*** بە کام شیعری ئەو شاعیرانە سەرمەستی کە ئێستاکە لە نێوەندەکە و بزووتنەوەکەدان؟**

- ئەدەب خۆی جیهانێکی سەراسیمەیە لە گۆرانی و لە جوانی، نابێت ڕووە جوانەکەی دزێو و ناشیرینی بکەین، لە هەمووشیان جوانتر ئەو وشە ئارامبەخشانەیە کە لە دڵ و دەروونی شاعیرەکان ڕاشکاوانە بێ هیچ رتوشێک دێنە دەرەوە و دەتوانن تێکستی نوێی پێ بنووسین. بۆ شیعر نووسین هەر شاعیرە و ڕێچکەی تایبەتی خۆی هەیە، کە خەونە هەمیشەییەکانی تێدا بێنێتە دی. بۆیە ئەوانەی کە دەنووسن ئەو مافەیان پێ ڕەوا دەبینرێت کە هەناسەکانی خۆیان هەر چەندێک بێت پێشکەش بکەن. سەرمەستی و خەیاڵی من زیاتر لەوەوە سەرچاوە دەگرێت کاتێک شیعرێکی جوان کە بێبەش

ئەو شیعرانە هەڵدەبژێرم کە شاعیرەکانیان توانیویانە باخچەیەک لە خۆشەویستی بەرهەم بێنن

نییـه لە کـارەسـات و ڕووداوی جـەرگـبـڕ و خـەمی مـنداڵ و ئـازاری نیــشــتــمــان، کــاتێکیـش دوورکـەوتنـەوەی هـەست و هۆشی کـیـژ و لاوێکی خـێـر لەخـۆ نەدیو دەخـوێنـمـەوە کـە تـووشی چ ئەندێشـە و ئازار و ناسـۆرییـەک هـاتوون بەدەست کـۆمـەڵگەوە ئەوکـاتە شـیـعـر لەدایک دەبێت، کاتێکیش شیعری شاعێرێک دەخوێنمەوە ئەوەندە هـەسـتـم لای شــیـعــرەکــەیە ئەوەندە بـەلای شاعیرەکەدا ناڕوات بۆیە ئەگەر بەدەست من بێت و ڕاپرسـیـیـەک ئەنجـام بـدەم لەم زەمـەنـەدا . کـە شـیـعـر زیاتر دەور و کـاریگەری بینیـوە، ئەو شـیـعـرانە هەڵدەبژێرم کـە شـاعـیـرەکـانیـان توانیـویانە باخـچەیـەک لە خۆشـەویسـتی بەرهـەم بێنن. زۆر لەو شـاعیرانەی کە شیـعر دەنووسن، من نـاتوانم هـەمـــوویان پۆلێن بکـەم چونکە ئەوە کـاری ڕەخنەگرە، بـەڵام لە هـەموویان سـەرسـامتر بەو شاعیرانەی کە لە نێوەندەکەدا دەستی باڵایان هـەیە و بوونەتە کولتوورێک بۆ ئێمـەی نەوەی نوێ ئەوا ئـەم بەڕێزانـەن. (شـێـرکـۆ بێکەس، لەتیف هەڵمـەت، قـوبادی جەلی زادە جـەمـال غـەمبـار... هـتـد) لە شـاعـیـرە ژنەکـانیش (شـیـرین ک و ڕۆژ هەڵەبجەیـی) و چەند قەڵەمێکی ژنی تر دەبینم کە بە هـەسـتـی ژنانـە دەنووسن و ڕێچکەی تایبـەتی خـۆیان هـەیە کـە مـایەی خـۆشـەویسـتی و ڕێزی کـۆمـەڵگەکـەن کـە کـاروانێک وشــەی جـوانـیـان کردۆتە گەردانە و ملوانکە بۆ ئێمە.

*** کـەی واز لە شـیـعـر نووسین دێنی، شـیـعـر نووسین ئیدمانە، خەمە، یا؟**

نووسین پرۆسەیەکی هەمیشەییە لە ناو دڵ و دەروون و ڕۆحتدا وەکو منداڵێک باوەشی بۆ کردوویتەوە. بۆیە وازهێنان لە نووسین وەک وەرینی گەڵا و وشکبوونی کانی و چۆڵکردنی سەنگەرێکە، شیعر نووسین لەگەڵ ئەوەی بەخشش و بەهرەیەکە لەمێشکمدا دەسووڕێتەوە، بەڵام حیکایەتی وازهێنانەکەی پەیوەستە بەو ڕۆشنبیرییەی کە هەیە، کاتێک هوشیاری و ڕۆشنبیری و خوێندنەوەت پاشخانێکی نەدا بەدەستەوە ئەو دوورکەوتنەوە ئاساییە. کە هەر چەندە ئێستاکە خەمی نان و بار و گوزەران و بژێوی ژیان وای کردووە کە زیاتر ئەو خەمانە بڕەخسێن نەک شیعر نووسین، بەڵام ئەمەش ناکاتە ئەوەی کە نەتوانین خزمەت بە ڕەوشی ئەدەبی کوردی بکەن. چونکە زەمەنەکە ئەوەندە ناشیرین و هەستیار بووە کە بیر لە گریانی منداڵێک و خەمی دراوسێیەک و دەست پانکردنەوەی هەژارێک و دایکی شەهیدێک نەخورێت، ئینجا چ جای نووسین، من نووسین بە پرۆسەیەکی ڕۆحی خۆمی دەزانم لەو ڕێگەیەشەوە شیعرم هەڵبژاردووە و بۆتە ڕەوینەوەی خەمەکانم هەر کاتێک من و شیعر تووشی پاشەکشە و دەست لێبەردان هاتین ئەوکاتە ئەو ئیدمانەی کە هەمە بەرامبەری ماڵئاوایی لێک دەکەین و ئیتر پەنجەکانم ئاوێزانی شیعر ناکەم.

*** گەڕانەوە بۆ منداڵی، پەیوەندی و ئاماژەی پەنجەکان زۆر بەکار دەبرێن لە شیعرەکانت ئەمە، دەگەڕێتەوە بۆچی ؟**

هەموومان بە قۆناغی ناسکی منداڵیدا گوزەرمان کردووە، ئەو ئازارانەشمان لە بیرکردنەوە لە ڕابردوودا هاتۆتە پێش چاو، کەم کەس هەیە زەمەنی منداڵی خۆی بیرچووبێتەوە کە بەچ شێوەیەک گۆش کراوە و گەورە بووە و هاتۆتە دنیاوە. کە بە بڕوای من هەمووی خەم و ناخۆشی و نەبوونی و دەردەسەری بڕاوە بەباڵایدا. بەتایبەتی ئەو قۆناغە ناسک و هەستیارەی کە بەردەوام گڕوگاڵمان کردووە و بۆ زۆربەی شتەکانیش گریاوین، تاکو وەکو بەخشندەیەک پێمان بدرێت. دیارە داواکردنی کەرەسەکانی منداڵیش لە کاتێکدا نەبوونی و هەژاری ڕووی لە زۆرێک لە ماڵەکان کردووە، بەپێی پێویست نەتوانراوە دەستەبەریی زۆربەی کەرەسەکانمان بۆ بکرێت، بۆیە زۆر جاران ئاماژەی دایک و باوک و برا و خوشکەکانم، کە لە خۆم گەورەتربوون پەنجەکانیان کردووە بە نیشانەی پرسیار و ڕایان وەشاندووە و ترسیان پێ ئاشنا کردووم. بۆیە ئێستا هەر ئەو پەنجانەن لەیەک ساتدا دەتوانن تەوقەی شادیش بکەن و چەپکێک گوڵیش ببەخشن و سۆزێکیش بەسەر ڕوخساری منداڵێکی هەژاردا ببەخشن. لە هەمانکاتیشدا هەر ئەو پەنجانەن فیشەک دەتەقێنن و خوێن دەڕێژن و مۆری خیانەتی پێ دەکەن. بۆیە هەموو ئەو

بیرەوەریانەیە لە کاتی منداڵیمدا ڕەنگی داوەتەوە، منداڵەکانیشم کە جگەرگۆشەمن کاتێک داوای شتێکیان لێ کردووم ڕابردووی خۆمم هاتۆتە پێش چاو کە دەبێت جیاوازتر لە دوێنێ بۆیان دابین بکەم بۆیە ئەو پەنجانەم کردووە بە بەخشندەیەک تاکو ئازار نەخۆن.

ژن شیعرە و چۆڕاوگەی ناسکی و جوانی لێ دەتکێ ؟

*** بەردەوام قسە لەسەر ئەدەبی ژنان دەکرێت، شتێک هەیە بەناوی ئەدەبی ژنانەوە؟ ئەگەر هەیە کامانەن ڕەگەزەکانی ئەو ئەدەبە؟**

ئەدەب خۆی بەشێکە لە خزمەتکردن و ماڵێکە بۆ کۆکردنەوەی خەمی هەموومان، هەر ئەدەبە جوانی دەبەخشێت و دنیایەک خۆشەویستیمان دەداتێ. لە ئەدەبدا زۆر جاران شێوەی تەعبیرکردن لە نووسین جیاوازی بەخۆیەوە دەبینێت. زمانی شیعری ژن وەکو خۆی ناسکە کاتێک شیعرێک بلاو دەکاتەوە. ئەو زمانە ئەوەندە هەست و نەست و جوانی تێدایە کە سەرنجی زۆرێک لە خەڵکی بۆ لای خۆی ڕادەکێشێ. بۆیە من هەرگیز پێناسەیەک نادۆزمەوە بۆ ئەو بەردەوامییەی کە قسە لەسەر ئەدەبی ژنان دەکرێت. تۆ وەرە شیعرێک بنووسە بەناوی کوڕێکەوە کە لە بنەڕەتدا ژنێک نووسیویەتی ئەم شیعرە چۆن جیا دەکەیتەوە. هەموو شتێک گوزارشت لە شێوەی بەکارهێنانی خۆی دەکات؟ تەنیا ئەدەبە ئەو جیاوازییە ناهێڵێت. من هەرگیز شیعر نووسین چ پیاو چی ژن کە دەینووسێت بە جیاوازی نازانم تەنیا ئەوە زمانی نووسینە پێمان دەڵێت (شیعری ژن و ئەدەبەکەی) ئەوەندە ڕقاوی نییە کە کاتێک ڕۆشنایی دەبینێت. بۆیە من لە لای خۆمەوە ئەو ڕایە وا لێک

ئێمەی ژن ئێستا تەنها لەسەر ڕۆخی ڕووبار و ناو دەریایەکی بێ بن داین و نەمانتوانیوە خۆمان بنووسینەوە

دەدەمەوە کە لێرەشەوە پیاوسالاری بۆتە دیاردەیەک بە ڕۆحماندا چۆتە خوارەوە و هەموو شتێک بۆ ئەو باڵایە و بۆ ئێمەش کارەسات. ئەگەر شیعر ئەو جیهانە بێ ئەندازە جوانە و ژنیش بەشێک نەبووایە لەو جیهانە بەرفراوانە ئەوە هەرگیز شیعر لەدایک نەدەبوو. بۆیە ژن شیعرە و چۆڕاوگەی ناسکی و جوانی لێ دەتکێ.

*** دەگوترێت ژن بۆ خۆی قەسیدەیەکی نەنووسراوە پێویستی بەکردنەوەیەکی کۆد و ئاماژەکان هەیە بە بڕوای ئێوە ئەو پیاوانە کێن کۆد و ئاماژەکانی ژن دەزانن و دەیکەنەوە و و دەینووسن؟**

– جارێ ژن بۆخۆی بوونەوەرێکە هەست ناسک، سروشتی قسەکردن و ئاخاوتنی جیاوازە لە پیاو، جوانییەکەشی لەولاوە بوەستێت کە چ ئیلهامێکی کۆمەڵگەیە و چیش دەخولقێنێ. من دەپرسم کێن ئەو شاعیرانەی کە لەم مەیدانەدا دەبینرێن، ڕۆژانێک شیعریان بۆ ڕووی ناشیرینی ژنێک نووسیوە. ژن کانگەی خەیاڵ و بیر و ئەندێشەیە، ناسکی و جوانی ئەو هەمیشە دەروازەیەک بووە بۆ قسەکردن و شیعر نووسین. دەکرێت لێرەوە ئەو قەسیدە تەواوکراوە بدوێنرێت کەچی بۆ ژن هۆنیوەتەوە. دیاریشە ژن بۆخۆی بۆتە ئامانجێک کە زۆربەی شاعیرەکان خەم و خەیاڵی ناوەوەی خۆیانی پێ دەڕەوێننەوە. ئەم پرسیارەش کۆمەڵێک پرسیار هەڵدەگرێت کەلێی بدوێین. دەبێت بپرسین بۆچی شاعیرەکان شیعر بۆ ژنەکانی خۆیان نانووسن و ڕووی خۆیان وەرگێڕاوەتە ناخی ژنێکی تر؟ ئەگەر هەموو ئەم خەمانەی هەیە بۆ نایەن بە دەربڕینێکی تر ناخی خۆیان بەتاڵ بکەنەوە تەنها ڕوودەکەنە ژنێکی بێ ئاگا لەوەی کەشیعری بۆ نووسراوە. ئەوە ئەو پیاوانەن کە هەمیشە سۆز و ئارەزوویان بۆتە سێبەرێک بەدوای ژنانەوە.

بۆیە ئەگەر ژنیش ئەو بوونەوەرە جوانە نەبووایە هەرگیز شیعر لەدایک نەدەبوو.

*** پیاو دەتوانێت ژن بنووسێتەوە یان بەپێچەوانەوە؟**

ئەی ژن بۆ پیاو نەنووسێتەوە؟ سەرەڕای هاوبەشی و تێکەڵاوی و پێکەوەژیانی هاوسەرگیری. دەبینیت کە چ دۆزەخێک بۆ ژن داخراوە. تۆ ئێستا تەماشاکە زۆربەی پیاوەکان لە ناخیاندا چ شەڕانگێزییەک دەخولقێنن. ئەوان خاوەن بڕیاری هەموو شتێکن و بەرپرسیارن لەو کارەساتانەی کە بەسەر کۆمەڵگەکەماندا هاتووە. هەرچی شەڕ و ناخۆشی هەیە ئەوان بەرپای دەکەن. ئەگەر ئەوان نەبن خیانەت و کوشتن و توندوتیژی بۆ ڕوو دەدات. ئەگەر ئەوانە نەبن ئەم کۆمەڵگەیە بۆ وێران دەبێت خۆ ئەوان یەکسانییان کردووە بە پێوەر و دەیانەوێت جیاوازییەکان بسڕنەوە. گفتوگۆ و قسەکردن و دانیشتنەکان ڕوو لە

پیاوانە نەک ژن. بڕیاربەدەستیتش هەر ئەوانن. ئێمەی ژن سەرەڕای نەهامەتییەکان کە ڕۆژانە بە ئیشوکار و گیروگرفتی ماڵ و منداڵەوە ماندوو خەریکین دەتوانین باجی زیاتریش بدەین. سەرەڕای ناشیرینکردنمان لە کۆمەڵگەدا، ئەگەر تەماشای بەرهەمی زۆربەی شاعیر و نووسەرە ژنەکان بکەیت، دەبینیت چۆن لە ئاکامی خراپ مامەڵە و چەوسانەوە و ئەو کابوسە دەکەن کە ڕۆژانە ڕووبەڕوویان بۆتەوە، بۆیە دەکرێت سەرەڕای هەماهەنگی تەواوکەری یەکتری؟ ئێمەی ژنیش بە پەنجەی دەستمان و قەڵەمەکانمان، چی دیاردە و وێنەیەکی ناشیرین و ڕوخساری دزێوی پیاو هەیە نیشانی بدەین. بەڵام هەڵگرتنی مافێک کە کۆمان دەکاتەوە وا دەکات کە هەرگیز بیر لە داشۆرینی پیاو نەکەینەوە و خزمەتی یەکتری بکەین باشترە لەوەی وێنای دزێو بدەین بەدەستەوە.

*** فرە دەنگ و ڕەهەندی زۆر و تەئویلی جیاواز، ڕەگەزگەلێکی ئێستای قەسیدەیە، ئێوە چۆن کار دەکەن و دەکەونە ڕۆخی چ شەپۆلێکەوە.**

– جارێ چۆن ئەدەب بۆتە دوورگەیەکی هەمیشە زیندوو، کە وەک شەپۆلی دەریا وایە و نیشتمانیشی بەجوانی لە ئامێز گرتووە. ئێمەی ژنیش ڕەنگە بکەوینە ناو ئەو شەپۆلی دەریا فراوانە، ڕەنگە تووشی خنکان و دەربازبوونیش ببین. ئەگەر تەماشای نێوەند و ڕەوشی ئەدەبی کوردی بکەین چەندەها شاعیر و نووسەری ژن بەدیار کەوتوون هەریەکەیان بەجۆرێک لە ئاخاوتن و زامەکانی خۆی و کۆمەڵگە دەدوێت. ئێمەش دەتوانین ڕەخنە بگرین، بەڵام کێ پاڵپشتمان دەکات و ورد دەبێتەوە لەو هەنگاوانەی دەمانەوێت درێژەی پێ بدەین. لێرەوەیە زۆربەی ناوەندەکان لە لایەن دەنگە پیاوەکانەوە داگیر کراون هەرئەوانن بوونەتە سێبەرێکی هەمیشەیی بەدوامانەوەن. ئەگینا جیاوازی چییە لە نێوانمان، هەرهەموومان دایک و باوکێک پەروەردەی کردووین ئەوە زەمەنی نەگریسە ئێمە دەبەستێتەوە و ناهێڵێت ئەو خەیاڵەی کە هەیە ببێتە ترۆپک و چرۆ بکات.

ئێمەی ژن ئێستا تەنها لەسەر ڕۆخی ڕووبارو ناو دەریایەکی بێ بن داین و نەمانتوانیوە خۆمان بنووسینەوە. بگرە زۆرجارانیش بیرکردنەوە و جۆری هەڵسوکەوت و خۆڕازاندنەوە و کەم ئەزموونی بەشێک لە ژنان و ناهوشیاری و ڕۆشنبیرییان وای کردووە کە ئەم شەپۆلە مەنگ بوەستێت و بەمەلاو بەولا پەرش و بڵاو نەبێت. بۆیە دەکرێت بۆ هەنگاونان و بڕینی ئەو سانسۆر و تەلیسمەی کە هەیە چالاکانە لێکدانەوەی وردی بۆ بکەین تاکو ئەو فرە دەنگییەی کە هەیە ئێمەش بگرێتەوە و بەیەکەوە ڕۆحی یەکتری جوان بکەین و هەڵگری پەیامێک بین کە بەیانیمان بۆ جوانتر بکات. تاکو لە دوامەنزڵدا بەجێ نەمێنین.